

Surrealistisk landskab.

KUNSTNEREN, DER VAR ET FORBILLEDE FOR VILHELM FREDDIE

Kunstrebellen, der blev en myte

Vi tegner et portræt af Eugène de Sala, manden nogen kaldte epigon, andre avantgardist

AF OVE BJØRN, REDAKTØR OG KUNSTHISTORIKER **KUNST**

'En raffineret Kolorist, et afgjort Malertalent, det er, hvad Sala's Udstilling beretter om. Hans Kunst er som en lykkelig Leg, en betaget Gaaen op i det at male. Der er ingen Tvivl om, at han selv ved, at dette er saare godt. Han er ung. Den hellige Ild brænder i ham. Lad os være glade for ham, som han er, og

spare os Bekymringen for, om hans Kunst gaar tilstrækkeligt 'i Dybden', og Profetierne om, hvor vidt han kan naa, naar han kaster alle laante Fjer og 'finder sig selv'. Han er god, som han er; i Pagt med Muserne'.

Sådan skrev Politikens kunstanmelder Knud Pontoppidan i avisen den 18. maj 1927, og i april 60 år senere kunne man i selv samme avis læse i nekrologen, at... 'han var så god til at lære af sig selv, at han som ganske ung fik et bragende gennembrud, der dog kun gav genlyd i en snes år. Eugène de Sala kom i sin ungdom til at gøre sig gældende som en talentfuld modernist smittet af kubismen og de tidlige tilløb til abstrakt kunst. Med tiden kom han imidlertid til at skifte sit livsløb, så han snarere blev en myte i kunstlivet end en levende og skabende maler'.

Rammende og meget præcise karakteristikker af den person, der hele sit liv, utilpasset som han var, måtte kæmpe ikke blot med sig selv, men også med andre i spændingsfeltet mellem epigon og avantgardist, mellem respekteret og frygtet, mellem kærlig og nedladende, mellem velklædt og tarvelig samt mellem ødsel og nærig. Da han selv bliver spurgt om, hvor han placerer sig i tidens malerkunst, svarer han kort og præcist: 'Udenfor'. Han forsvinder ud af den danske kunsts scene midt i 30'erne, for han havde ganske enkelt tabt sin lyst til at male og sit mod til at udfordre. Han klarede ikke på samme tid at udvikle sin egen stil indenfor de tidsaktuelle retninger såsom kubisme og surrealisme, eller måske det var, som han selv formulerede det i Politiken i 1976, udtryk for en bevidst handling: 'Hvad slags kunst er det at klistre et skræddermålebånd på et stykke lærred og kalde det for et maleri?'

På vej som provokateur

Sala blev født i 1899 i Randers under navnet Osvald Lykkeberg Salomonsen, men i sin bevidste forberedelse til en kunstnerisk karriere skiftede han det borgerlige navn ud med Eugène de Sala, for som han sagde: 'Ens navn skal lyse som en juvel'.

Sala fortæller selv, at han som stor knægt løb barfodet hele vejen væk fra det provinsielle miljø i Randers for at komme til hovedstaden, hvor han tilbragte megen tid på byens biblioteker for at se, hvad kunstnerne i Berlin og Paris frembragte; postkort, udstillingskataloger og kunstbøger var inspirationskilderne, før han selv drog af sted. Han sugede til sig af fauvisterne og den abstrakte kunst, og han lagde sig i kølvandet på de store, ikke mindst Picassos kubisme, som mange af hans tidligste værker bærer et umiskendeligt præg af. Nogen uddannelse fik han ikke, og hans korte visit i begyndelsen af 1920'erne på

Akademiets grafiske skole, der netop var stiftet under ledelse Axel Jørgensen, prægede ham ikke synderligt, men han var god til at tegne, og han kunne lære af sig selv.

Sala tilhørte den lille men stærkt samfundskritiske kreds om Broby Johansen, og her førte han sig frem med sorte negle, røde læber, hvidpudret ansigt samt et stort og grønt farvet hår, der naturligt nok indbragte han øgenavnet 'salaten', og som den provokateur, han var, kaldte Robert Jacobsen ham for Danmarks første hippie. Som de andre i kredsen befandt han sig lige så meget udenlands som hjemme, for de store metropoler med deres nye og dristige kunstretninger trak, så i årene 1923 til 1931 besøgte han Paris et utal af gange med støtte fra legater. Selv fortalte han i breve og hjemme med stolthed om sine diskurser med alle de kendte som Picasso, Matisse, Utrillo, Modigliano, Soutine mfl, men ingen steder finder man det bekræftet.

Ekspllosion af talent

Sala blev som ganske ung et navn i tidens kunstverden, og med sin debut som kun 24-årig på Kunstnernes Efterårsudstilling i 1923 manifesterer han sig som en af de mest feterede og mest lovende kunstnere i hovedstaden. Og den absolutte succes inspirerer til at søge legater, der giver ham mulighed for mange studieture til Paris. Den tyske galleriejer

Herwart Walden optager ham samme år i 'Der Sturm' og skriver den 17. november, at 'vi herved meddeler Dem, at vi har optaget Dem i den internationale forening for expressionister, kubister og futurister'. Sala deltog dog ikke i Waldens udstillinger i Berlin, da han hverken havde råd eller kunne formulere sig på det tyske sprog.

På en separatudstilling i Kunsthallen i 1927 viser Sala igen smagsprøver på de nyeste strømninger i Paris med billeder som 'Vision surrealiste' og 'Meditation surrealiste'. Han introducerer hermed surrealismen i Danmark med det mod, som hører til på pionervis at udfodre det hjemlige kulturklima. Alene ved at bruge ordet 'surrealisme' markerer han sin indfaldsvinkel og sit ståsted i kunst og debat.

De fleste trak på skuldrene, mange lod latteren runge, og de færreste tilkendte værkerne en vis malerisk styrke, men hæftede sig samtidig ved deres hvad de kaldte 'udvendighed'. I Politiken den 18. maj 1927 skriver Knud Pontoppidan følgende anmeldelse.

'Han dur til at male. Saa kan man gerne sige 'upersonlig' og 'paavirket' om ham, snydt ud af næsten på Picasso, Matisse, Lundstrøm og hvem det ellers er. Hans kunst er for saa vidt Artisteri af det reneste Vand, som den tilsyneladende >>

Selvportræt.

>> nærer sig helt af Indtryk hentet fra en anden kunst. Han gør slet intet Forsøg paa at skjule det. Han betages af en Maler, og saa gaar han lige i hans Sko, og dog er han mere end en Epigon. Den Farveskønhed, som bærer hans Udstilling, maa i hvert Fald være af hans eget, om saa aldrig saa megen Manér og Facon er laant – eller om man vil tyvstjaalet. Farven kan hverken laanes eller stjæles’.

Sala eller Freddie?

På Kunstnernes Efterårsudstilling i 1929 optræder Sala med 'Metafysisk landskab' og 'Komposition', og viser hermed blandt andet et indgående kendskab til den italienske maler Giorgio de Chiricos metafysiske periode, der blev en af de vigtigste kunstneriske forudsætninger for den surrealistiske isme; også for Freddie, der på samme udstilling viste sine første forsøg på konstruktivismen med nogle små abstrakte trærelieffer. Freddie fremhævede til stadighed Chirico som en af dem, der havde betydet allermost for ham, en som 'lukkede vinduet op til en helt anden verden'. Men Sala havde en anden opfattelse, som blev udtrykt med denne nedladende sætning: 'Jeg har lært musepasser Carlsens søn (Freddie) alt'. Han kunne ikke forlige sig med Freddie vedvarende succes stillet overfor sin egen korte blomstring fra 1923 til, at han blot en halv snes år senere var ude af kunstscenen. Uanset så må den 10 år ældre Sala med sit omfattende kendskab til surrealismen og andre strømninger i Paris have været inspirator og mentor for Freddie på samme måde, som han med sine titler foregreb den kommende tid.

Året efter er Freddie på Kunstnernes Efterårsudstilling præsenteret med billedet 'Frihed, lighed og broderskab', der senere er blevet placeret som det første surrealistiske billede i Danmark. Selv om denne rangordning er tvivlsom, så indleder den en årelang diskurs om, hvem der var den første: Sala eller Freddie? For den enkelte kunstner kan det vel have sin betydning, men kunsthistorisk må man tillægge denne dom mindre værdi, alene fordi kunst jo ikke bliver til i et tomrum.

Freddies tidligste billeder fra slutningen af tyverne viser med al tydelighed, at han på dette tidspunkt ikke blot oriente-

rede sig bredt, men også afprøvede forskellige udtryksmuligheder i et forsøg på at finde sit personlige maleriske udtryk. For så vidt kan denne tidlige Freddie altså - ligesom Sala - karakteriseres som epigon, altså en der samler sin viden og former sin teknik ved udpræget at hente fra andre. Men en samlet vurdering af Freddie's værker må dog medtage hans så uomtvistelige dygtighed og sikkerhed samt personlige udtryksform i både teknisk og kompositorisk forstand, at han snart distancerer sig milevidt fra Salas parafraser over værker af samtidens strålende kunstnere såsom Matisse, Cezanne, Picasso og Modigliano.

At Freddie bliver vores mest prægnante repræsentant for surrealismen, kan der ikke være nogen tvivl om, ligesom han også introducerer ismen i Skandinavien og skaber sig en international anerkendelse. Specielt skal fremhæves hans banebrydende udstilling i 1937, hvor han stærkt provokerende skaber en bred offentlig opmærksomhed om det surrealistiske kunstudtryk.

L'artist

Sala udviste i sin korte blomstringsperiode en enorm produktivitet inden for surrealismen, kubismens formsprog, nature morte, portrætter og enkelte landskaber, både i maleri, grafik og tegning samt digtning. Men i takt med Parnassets dalende interesse for ham, gik han på kompromis med sit enestående og misbrugte talent: han malede hvad som helst for at tjene til dagen og vejen, og da han kun sjældent signerede/daterede sine værker, er det mere end vanskeligt at foretage en egentlig katalogisering af hans oeuvre.

I 1976 efter årtiers glemsel bliver han i de sidste år af sit liv atter taget frem, da den retrospektive udstilling i Kunstforeningen (Gl. Strand i København) skaber opmærksomhed om den glemte kunstner. Så mange som 44 værker er ophængt, langt de fleste i hans selveje og alle fra 1925 til 1929. Udstillingen nærer - som det er sket så ofte før - spørgsmålet: Var han nu også den epigon, han var blevet stemplet som? Var han offer for en uskøn sammenblanding af privatpersonen og den professionelle kunstner? Havde han i virkeligheden

Opstilling med kande.

et personligt kunstnerisk udtryk? Var han en stor og original kunstner plantet helt fremme i en af kunstens store brydnings-tider? At han i mange af sine værker viser en tydelig forståelse for især kubismens maleriske problemer, er der ingen tvivl om, men i en hensynsløs foragt for stil og traditionelle inspirationskilder er han mere i familie med DADA-isterne. I virkeligheden passede det ham nok ganske fint at være udenfor, for han havde aldrig haft nogen ambition om at være en del af det etablerede borgerskab. Han var afvigeren, han var eneren der skyggede for sine kunstneriske kvaliteter. Selv i sine sidste år mødte op på de fleste af byens udstillinger og kastede sig ud i debatten, ofte særdeles bidsk i replikken og altid med en snert af foragt.

I Jørgen Roos' film fra 1984 'De unge gamle' møder vi for sidste gang Sala, nu i samtale med Roos. Den gamle maler er elegant klædt helt i sort, sorte benklæder, sort rullekrave-sweater og jakke samt sort filthat med bånd. Roos præsenterer ham som 'en jeg har kendt i 40 år. Han er nu 84 og har altid haft sine meninger om alting. Han klarer sig selv som en sparsommelig folkepensionist'. Og så taler eller rettere vrænger Sala: 'De tror, det er et privilegium at blive ældre. Det er det sgu ikke. Man er nødsaget til, faktisk hele tiden, at spille ung ad helvede til'. Det er, hvad vi ser og hører til Sala og hans hæse, gnækkende stemme. Ikke meget, men en ganske præcis præsentation af den evigt provokerende, som placerede sig i opposition til alt og alle; præcis som han midt i 1920'erne med stor foragt udtrykte det i de disse DADA'istiske verselinier.

Han dør 88 år gammel efter i næsten et halvt århundrede selv at have udskrevet sig af kunsthistorien ved at lade personen skygge for kunstneren. I dag skal man lede længe og omhyggeligt for at finde blot hans navn i kunsthistoriske sammenhænge, og blandt vores museer kan kun Statens Museum for kunst og Silkeborg Kunstmuseum fremvise værker af ham. Derimod lever han videre i Jens August Schades 'Den levende violin' (1926) i digtet, der bærer hans navn. Også Hans Scherfig foreviger Sala ved at lade ham være model for den stærkt ekscentriske Hakon Brand i debutromanen 'Den døde mand' fra 1937.

Selv yndede han i de senere år at berette om en bestemt tur med toget til Kunstmuseet Louisiana, hvor han som den første af sin gruppe kommer frem til indgangen. Her spørger kontrolløren formelt og uden at vide, hvem han står overfor: 'Har De billet?' Svaret kommer prompte: 'Det er Sala!' Spørgsmålet gentages, og svaret bliver blot endnu mere kraftfuldt og forurettet. Og det gør sin virkning, for ikke blot han selv, men hele gruppen kommer gratis ind. Sala er ganske enkelt l'artiste!

Eugène de Sala født den 29. august i Randers som Oswald Lykkeberg Salomonsen. Død den 27. april 1987 i København

**KUNDSKABENS LYS HAR ALDRIG VÆRET TÆNDT
DE GAMLES ØJNE SER INTET ANDET END LURVEDE TRADITIONER
DERES AFFÆLDIGHED ER BÅDE FYSISK OG MENTAL
DET AT VI SER DEM ER FOR OS BLOT BEVISET PÅ
AT ÅDSLER KAN BLIVE GAMLE
VI FORAGTER HELE DENNE KLODE**

